

Piotr Rylski

Uniwersytet Warszawski

p.rylski@wpia.uw.edu.pl

ORCID: 0000-0002-5399-1624

<https://doi.org/10.26881/gsp.2023.1.02>

Jednolitość czy dywersyfikacja postępowania cywilnego?

1. Zagadnienie jednolitości lub dywersyfikacji postępowania cywilnego jest obecne w nauce prawa procesowego od wieków¹. Było ono także przedmiotem licznych międzynarodowych konferencji naukowych i publikacji o charakterze prawnoporównawczym. Nic dziwnego, gdyż pytanie o to, czy postępowanie sądowe, w szczególności zaś postępowanie cywilne, powinno być postępowaniem jednolitym, a więc prowadzonym według jednego modelu, czy też powinno być prowadzone w sposób zróżnicowany w zależności od przyjętych kryteriów, jest pytaniem o istotę postępowania cywilnego i jego funkcję. Przyjęcie założenia o potrzebie jednolitości tego postępowania wynika z przekonania o większej autonomii postępowania cywilnego względem prawa materialnego. Postępowanie cywilne bowiem, stanowiąc zamknięty system, jest dostosowane w taki sam sposób do rozwiązywania spraw cywilnych bez względu na ich rodzaj i specyfikę regulacji z zakresu prawa materialnego. Dywersyfikacja wynikająca najczęściej z różnorodności funkcji postępowania cywilnego, czyli w praktyce z heterogeniczności regulacji prawnomaterialnych, których realizacji służy postępowanie cywilne, w większym stopniu uwzględnia zaś znaczenie prawa materialnego. Opiera się w większym stopniu zatem na założeniu o pomocniczym charakterze postępowania cywilnego względem prawa materialnego.

2. Truizmem jest twierdzenie, że genetycznie każde postępowanie sądowe było tworzone jako jednolite. Potrzeba odrębności postępowania wynikała najczęściej z dostrzeżenia potrzeb praktyki i obrotu w związku z niedomaganiem postępowania zwykłego (jednolitego) i z dostrzeżenia w postępowaniu takich wad, jak jego przewlekłość, koszty, ale także zbytnie sformalizowanie. Było to naturalnym efektem „zużywania się” lub wręcz degenerowania norm procesowych o charakterze jednolitym, czy to przez praktykę ich stosowania, czy to przez zabiegi interpretatorów. Takich przyczyn upatruje się m.in. w pierwszych postępowaniach odrębnych znanych w procesie rzymskim formularnym i kognicyjnym. W postępowaniach tych wykształciły się bowiem postępowania interdiktowe, posesoryjne czy reskryptowe, które zawierały istotne odrębności od ogólnych reguł procesu rzymskiego.

¹ Zob. m.in. S. Włodyka, *Pojęcie postępowania cywilnego i jego rodzaje* [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Wrocław 1974, s. 320 i nn.

Nie tylko jednak kwestia przyspieszenia, lecz także zagadnienie rodzaju spraw i zaangażowania interesu publicznego wpływały na decyzje o dywersyfikacji postępowań. Jak wiadomo, postępowanie cywilne służy ochronie interesu w aspekcie zarówno zewnętrznym, jak i wewnętrznym². Aspekt wewnętrzny jest widoczny w różnym natężeniu w zależności od tego, jakich stosunków prawnych dotyczy konkretne postępowanie cywilne. W literaturze procesowej szeroko reprezentowany jest pogląd, że pewne stosunki prawne powinny zostać poddane w większym stopniu ochronie sądowej, a tym samym wymagają przy ich rozpoznawaniu większej aktywności sądu, gdyż przejawia się w nich zaangażowanie interesu publicznego³. Do spraw takich zalicza się sprawy z zakresu prawa rodzinnego o charakterze niemajątkowym oraz sprawy alimentacyjne, sprawy dotyczące roszczeń deliktowych i sprawy z zakresu prawa pracy⁴. Z reguły ustawodawca w tego typu sprawach nakłada na sąd dalej idące obowiązki (np. w sferze gromadzenia materiału procesowego lub w zakresie kontroli rozporządzalności przedmiotem sporu)⁵. Ustawodawca w związku z tym tworzy często pewne specjalne postępowania, dla których jednym z powodów ich ustanowienia jest możliwość szerszej ochrony interesu publicznego. Dotyczy to m.in. postępowania nieprocesowego, do którego przekazano liczne sprawy, w których interes publiczny jest zaangażowany w sposób szczególnie widoczny (np. sprawy z stosunków rodzinnych, postępowanie wieczystoksięgowe, prowadzenie rejestrów)⁶, choć może dotyczyć też innych odrębnych postępowań procesowych⁷.

² Por. na ten temat P. Rylski, *Ochrona interesu publicznego w postępowaniu cywilnym – przyczyny, przejawy, skuteczność* [w:] *Interes publiczny a interes prywatny w prawie*, red. T. Giaro, Warszawa 2012, s. 86. Przez aspekt zewnętrzny należy rozumieć przekazanie przez ustawodawcę spraw wynikających ze stosunków publicznoprawnych do rozpoznania na drodze postępowania cywilnego. Z aspektem wewnętrznym mamy do czynienia w sytuacji nałożenia na sąd obowiązku ochrony interesu ogólnego (publicznego) w ramach konkretnego postępowania cywilnego, zmierzającego, co do zasady, do udzielenia ochrony interesowi prywatnemu.

³ A. Zieliński, *Uprzywilejowanie niektórych rodzajów roszczeń w postępowaniu cywilnym* [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Erciński, Warszawa 1985, s. 311; K. Piasecki, *Prawda w procesie cywilnym*, NP 1989, nr 2–3, s. 30; W. Berutowicz, *Zagadnienie aktywności sądu przy rozpoznawaniu niektórych spraw cywilnych*, AUWr 1990, nr 186, s. 14; J. Lapiere, *Prawo sądu do instruowania procesu z urzędu według kodeksu postępowania cywilnego na tle prawnoporównawczym* [w:] *Księga Pamiątkowa ku czci prof. Broniewicza*, Łódź 1998, s. 203; J. Turek, *Czynności dowodowe sądu w procesie cywilnym*, Kraków 2003, s. 67.

⁴ W poprzednim okresie do spraw takich zaliczano także sprawy dotyczące ochrony własności społecznej, por. A. Zieliński, *Uprzywilejowanie niektórych rodzajów...*, s. 314; W. Berutowicz, *Zagadnienie aktywności sądu...*, s. 14.

⁵ Por. przykładowo art. 431, art. 469, art. 477¹ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2021 r., poz. 1805, ze zm.; dalej: k.p.c.).

⁶ K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2004, s. 63. Na potrzebę ochrony interesu publicznego jako kryterium przekazywania spraw do trybu nieprocesowego wskazywano już od dawna, por. m.in.: J.J. Litauer, *Uwagi z powodu wprowadzenia księgi I-ej Kodeksu Postępowania Niespornego*, PiP 1946, z. 1, s. 54; M. Piekarski, *Stosunek postępowania niespornego do spornego*, PN 1949, nr 3–4, s. 272; A. Miączyński, *Ochrona praw jednostki w postępowaniu nieprocesowym*, ZNUJ PP 1979, z. 85, s. 40; M. Walasik, *O właściwym tryb postępowania w sprawach o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym*, PS 2010, nr 7–8, s. 26.

⁷ Niekiedy wskazuje się, że również niektóre postępowania odrębne w procesie powstały z myślą o ochronie interesu publicznego, np. ze stosunków między rodzicami i dziećmi, w sprawach małżeń-

3. Nie można jednak nie dostrzec, że rozwój kierunków unifikacji i dywersyfikacji na przestrzeni lat podlegał silnym fluktuacjom, gdyż, jak powiedziano, wynikało to z powiązania tej tematyki z zagadnieniem funkcji postępowania cywilnego, roli tego postępowania w systemie prawnym oraz jego relacji do prawa materialnego.

Tytułem przykładu, w okresie II RP zwyciężył kierunek unifikacyjny – w kodeksie postępowania cywilnego z 1930 r.⁸ nie ustanawiano wielu postępowań odrębnych lub szczególnych, a jedynie dwa takie postępowania: nakazowe i upominawcze. Ich obecność uzasadniono celowością udostępnienia podmiotom prawa cywilnego fakultatywnego postępowania cechującego się szybkością i uproszczeniem części czynności⁹. Dodatkowo pewne odrębności wprowadzono w sprawach rozpoznawanych przed sądami grodzkimi, z czego dwie dotyczyły roszczeń o ochronę naruszonego lub zakłóconego posiadania.

Problem ujednoczenia wszystkich postępowań sądowych i ich dywersyfikacji stał także z całą mocą w trakcie dyskusji prowadzonej w latach 80. nad reformą postępowania cywilnego w związku z przeobrażeniami gospodarczymi. Kwestia ta była ówczesnie, ale też obecnie, wiązana z zagadnieniem kognicji sądu i dyskusji nad jej ograniczaniem. Wynikało to z dostrzeżenia, że postępowanie cywilne jest nie tylko przewlekłe, lecz także zbyt kosztowne¹⁰.

W efekcie powyższych uwag można dojść do przekonania, że potrzeba istnienia odrębności postępowań wynika najczęściej z: 1) konieczności przyspieszenia postępowania względem postępowania zwykłego; 2) specyfiki stosunków prawa materialnego stanowiących podłoże sporu; 3) potrzeby zmniejszenia kosztów postępowania.

4. Jeśli jednolitość postępowania cywilnego (rozpoznawczego)¹¹ przyjmiemy jako punkt wyjścia, dojdziemy do wniosku, że należy skupić się nad zagadnieniem samej

---

szych. Szersza jednak analiza tych poglądów prowadzi do wniosku, że ochrona tego interesu ma polegać jedynie na uprzywilejowaniu stron tych stosunków prawnych; por. T. Ereciński, *Postępowania odrębne de lege lata i de lege ferenda* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009, s. 8, 10.

⁸ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks Postępowania Cywilnego (Dz. U. Nr 83, poz. 651) oraz rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. zmieniające niektóre przepisy Kodeksu Postępowania Cywilnego i Przepisów wprowadzających Kodeks Postępowania Cywilnego (Dz. U. Nr 93, poz. 802), a także obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 grudnia 1932 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Kodeksu postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 112, poz. 934).

⁹ J. Skąpski, *Nadzwyczajne procesy cywilne* [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja postępowania cywilnego, Polska procedura cywilna*, t. 1, Warszawa 1928, s. 155–156, 163–165.

¹⁰ Por. dyskusję prowadzoną w ramach Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w 1984 r., K. Knoppek, *Ogólnopolski Zjazd Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego, Jastrzębia Góra 24–26 X 1984*, RPEiS 1985, z. 1, s. 297–301.

¹¹ W niniejszym opracowaniu mowa przede wszystkim o dywersyfikacji postępowania rozpoznawczego, mimo że dostrzega się także podobne tendencje w innych rodzajach postępowania cywilnego, m.in. w postępowaniu egzekucyjnym czy zabezpieczającym. W ten sposób, jak podnosi się w doktrynie, ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia zatorów płatniczych doszło do dodania w art. 730¹ k.p.c. § 2¹, czym powołano do życia tzw. „uproszczone postępowania”.

dywersyfikacji i jej pojmowaniem. Nie da się ukryć, że dywersyfikację postępowania można ujmować albo jako zjawisko legislacyjne, albo jako kwestię pewnej praktyki sądowej. Jest to szczególnie doniosłe, jeśli zwróci się uwagę na aspekt komparatystyczny omawianej kwestii. Najczęściej bowiem o dywersyfikacji mówi się w przypadku tworzenia przez ustawodawców postępowań odrębnych w kodeksach lub ustawach pozakodeksowych. Chodzi o wyodrębnione w określony sposób grupy przepisów o określonym zakresie stosowania (podmiotowym, przedmiotowym itp.). Jest to niewątpliwie ujęcie dywersyfikacji od strony legislacyjnej. W określonych przypadkach pojęcie postępowania odrębnego zostało nawet ustanowione jako termin prawny mający istotne znaczenie procesowe¹². W obcych systemach prawnych posługiwanie się pojęciem postępowania odrębnego lub szczególnego występuje stosunkowo rzadko.

5. Nie można jednak zapominać, że o dywersyfikacji postępowania można też mówić w sytuacji tworzenia postępowań odrębnych w praktyce sądowej bez wyraźnych regulacji ustawowych (np. niemieckie *Wettbewerbsprozess*)¹³. Analiza tych przypadków jest zdecydowanie trudniejsza, gdyż nie mają one wyraźnej podstawy normatywnej i wynikają z praktyki sądowej stosowanej w określonej kategorii spraw cywilnych. Jest to często odpowiedź na określone niedostatki legislacyjne, ale może także wynikać z utrwalenia się określonej praktyki w danym systemie prawnym. Na gruncie prawa polskiego jako przykład można podać szczególne reguły związane z dostrzeganą potrzebą ochrony interesu publicznego. Jak wiadomo, w doktrynie z reguły, nawet przy braku wyraźnych rozwiązań normatywnych, wymaga się szerszego zaangażowania sądu w pewnych kategoriach spraw¹⁴. Procesowa szersza aktywność sądu często

---

nie zabezpieczające”; por. A. Banaszewska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, art. 735¹ uw. 1, red. P. Rylski, SIP Legalis 2022; E. Stefańska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, art. 478–1217, wyd. 4, red. M. Manowska, Warszawa 2021, art. 730¹, uw. 18, SIP LEX; J. Jagieła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4, Warszawa 2020, red. A. Marciniak, SIP Legalis. Jak się wydaje, genezy użycia tego określenia można doszukiwać się w treści uzasadnienia projektu ustawy z 19 lipca 2019 r. (uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia zatorów płatniczych, Sejm VIII kadencji, druk nr 3475, www.sejm.gov.pl, s. 4). Główne uproszczenie związane z tym postępowaniem zabezpieczającym świadczeń pieniężnych wiąże się z ograniczeniem podstaw udzielenia zabezpieczenia przez zwolnienie w wielu wypadkach od wykazania interesu prawnego w zabezpieczeniu. Na temat tego postępowania szerzej P. Rylski, *Zabezpieczenie roszczeń pieniężnych wynikających z transakcji handlowej* (art. 730¹ § 2¹ k.p.c.) [w:] *Zabezpieczenie roszczeń pieniężnych w praktyce sądowej*, red. R. Kulski, Warszawa 2022, s. 53 i nn.

¹² Tak jest m.in. w polskim prawie procesowym, w którym zakwalifikowanie danej sprawy do postępowania odrębnego prowadzi do istotnych skutków procesowych (por. art. 13 § 1 zdanie drugie, art. 72 § 2, art. 191, art. 201 § 1 k.p.c.). Podobnie sytuacja wygląda w systemach prawnych krajów naszego kręgu kulturowego, jak m.in. Węgry, Słowacja, Czechy, Słowenia; por. m.in. S. Amrani-Mekki, *The future of the Categories – The Categories of the Future* [w:] *Common Law – Civil Law. The Future of Categories*, eds. O. Chase, J. Walker, IAPL 2009, s. 207 i nn.

¹³ Chodzi o postępowanie cywilne w sprawach o zwalczanie nieuczciwej konkurencji; por. szerzej na temat tej konstrukcji: P. Grzegorzcyk, K. Weitz, *Recenzja: H.J. Ahrens (red.), Der Wettbewerbsprozess. Ein Praxishandbuch, (praca zbiorowa), Köln 2013*, PPC 2015, nr 1, s. 128–140.

¹⁴ Por. na przykładzie przesłanek dopuszczenia przez sąd dowodu z urzędu P. Rylski, *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku cywilnego*, Warszawa 2009, s. 323–327.

jest tu pochodną ograniczenia autonomii woli stron w prawie prywatnym i znaczenia pewnych stosunków prawnych. W literaturze wskazuje się przykładowo, że z zasad prawa rodzinnego wynika generalny nakaz ochrony dobra dziecka przy orzekaniu w przedmiocie władzy rodzicielskiej czy roszczeń alimentacyjnych¹⁵. Jeśli więc sąd ma obowiązek orzec o władzy rodzicielskiej, to często musi ustalić z urzędu okoliczności, które warunkują to rozstrzygnięcie. Z tego względu wykorzystanie np. inicjatywy dowodowej sądu w tym kierunku stanowi nie tylko uprawnienie, lecz wręcz obowiązek sądu orzekającego¹⁶. W przypadku spraw rodzinnych często jednak dochodzi do ich wyraźnego wyodrębnienia w postępowaniach odrębnych procesowych albo do przekazania ich na drogę postępowania nieprocesowego. Wiele innych kategorii spraw nie zostało tak ujętych. Może dotyczyć to jednak także innych spraw, w których tworzą się swoiste odrębności w praktyce, jak np. w sprawach deliktowych czy z zakresu ochrony konkurencji, nie mówiąc już o sprawach tzw. medycznych, w których można dostrzec istotne odrębności dowodowe¹⁷.

W dalszej części, omawiając zagadnienie dywersyfikacji, będę odnosił się przede wszystkim do przypadków dywersyfikacji postępowania o charakterze normatywnym, choć trzeba mieć na uwadze także istnienie tej drugiej grupy przypadków, które mają istotne znaczenie w praktyce i pozwalają dostrzec złożoność omawianego zagadnienia.

6. Zróżnicowane podejście w różnych systemach prawnych do zagadnienia jednolitości i dywersyfikacji postępowania cywilnego wynika m.in. z istnienia i znaczenia postępowania nieprocesowego jako odrębnego trybu rozpoznawania spraw cywilnych¹⁸. W wielu systemach prawnych postępowanie nieprocesowe pełni funkcję „podstawowego” postępowania odrębnego względem procesu cywilnego. W takim wypadku w systemach, które znają ten tryb postępowania i tam, gdzie jest on rozwinięty (m.in. Austria, Niemcy, Słowacja, Włochy, Hiszpania)¹⁹, liczba innych postępowań odrębnych jest zredukowana²⁰. Wynika to z wielkiej heterogeniczności tego postępowania, które często jest traktowane jako to, w którym rozpoznaje się sprawy z natury nienadające się do rozstrzygnięcia w postępowaniu spornym. Dobrym przykładem jest także polski system, gdzie również postępowanie nieprocesowe jest istotną częścią postępowania rozpoznawczego. Wynika to z genezy obecnego wspólnego uregulowania obu trybów w jednym kodeksie postępowania cywilnego. W pracach nad tą regulacją przyjęto

¹⁵ J. Ignatowicz, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2002, s. 328.

¹⁶ P. Rylski, *Działanie sądu...*, s. 324.

¹⁷ E. Bagińska, *O granicach kompensacji szkody niemajątkowej w przyszłym kodeksie cywilnym (uwagi na tle prac Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego)*, PiP 2021, z. 3, s. 117–136.

¹⁸ Szeroko na ten temat w ujęciu komparatystycznym por. K. Lubiński [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 4, *Postępowanie nieprocesowe*, cz. 1, vol. 1, red. T. Ereciński, K. Lubiński, Warszawa 2021, s. 59–81.

¹⁹ *Ibidem*. Por. także P. Rylski, *Uczestnik postępowania nieprocesowego – zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2017, s. 98.

²⁰ Co do systemu włoskiego por. uwagi G. Santarcangelo, *La volontaria giuridizione*, vol. 1, Milano 2003, s. 14–18.

ogólne założenie o konieczności scalenia trybu procesowego i nieprocesowego. Założenie to było jednak różnie rozumiane i w różny sposób realizowane. Począwszy od idei całkowitej likwidacji postępowania nieprocesowego (niespornego), po – ostatecznie przyjętą – koncepcję uregulowania postępowania procesowego i nieprocesowego w jednym akcie prawnym, z rozbudowanymi wspólnymi przepisami ogólnymi²¹.

Jak wiadomo, w postępowaniu nieprocesowym ustawodawca przewidział liczne odstępstwa od zasad dyspozycyjności i kontradiktoryjności, właściwych dla procesu cywilnego. Przede wszystkim niektóre z postępowań mogą zostać wszczęte z urzędu (np. art. 570 k.p.c.), w związku z czym jest ograniczona możliwość cofnięcia wniosku w tego typu sprawach (art. 512 § 2 k.p.c.). Sąd nie jest także dość często związany wskazanym we wniosku sposobem rozstrzygnięcia i może ukształtować sytuację prawną według tego, jakie ustalenia poczyni w postępowaniu²². W postępowaniu nieprocesowym sąd z urzędu czuwa nad tym, by wszystkie osoby, które mają interes prawny, brały w nim udział, co zapewnia szerszą skuteczność zapadłym w tym trybie rozstrzygnięciom²³. Większość doktryny wyraża także zapatrywanie, że zasada kontradiktoryjności jedynie w ograniczonym stopniu obowiązuje w postępowaniu nieprocesowym²⁴. Wynika to właśnie z nadania sądowi szerszych obowiązków w zakresie gromadzenia materiału procesowego, np. w sprawach, które mogą zostać wszczęte w urzędzie²⁵. Możliwość wszczęcia niektórych postępowań nieprocesowych z urzędu sprawia, że również gromadzenie materiału procesowego niezbędnego dla rozstrzygnięcia powinno spoczywać na sądzie, a z reguły nie można wymagać tego od uczestników

²¹ Na temat idei scalenia postępowania spornego i niespornego oraz propozycji możliwych rozwiązań w tym zakresie por.: M. Lisiewski, *Scalenie postępowania spornego i niespornego*, ZNUŁ 1959, z. 14, s. 83 i nn.; B. Dobrzański, *Scalenie postępowania spornego z niespornym w projekcie kodeksu postępowania cywilnego*, PiP 1960, z. 7, s. 41 i nn.; J. Jodłowski, *Podstawowe problemy kodyfikacji postępowania cywilnego*, PiP 1960, z. 8–9, s. 212–227. Próby pewnego scalenia obu trybów można się doszukać także w odpowiedniej interpretacji przepisów kodeksu postępowania niespornego i kodeksu postępowania cywilnego proponowanej w starszej literaturze, por. A. Pastuszka, *Odgraniczenie jurysdykcji niespornej od jurysdykcji spornej w polskim procesie cywilnym*, RNS 1949, t. 1, s. 129–130.

²² A. Miączyński, *Ochrona praw jednostki w postępowaniu nieprocesowym*, ZNUJ 1979, z. 85, s. 54; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2004, s. 64.

²³ A. Miączyński, *Ochrona praw jednostki...*, s. 47.

²⁴ P. Rylski [w:] Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, *Dowody w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s. 142–143. Najczęściej w miejsce zasady kontradiktoryjności mówi się o zasadzie współdziałania podmiotów postępowania nieprocesowego: W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2001, s. 27; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 63.

²⁵ W okresie przedwojennym, gdy postępowanie nieprocesowe nie doczekało się w Polsce kodyfikacji, nie ulegało wątpliwości, że postępowanie niesporne (nieprocesowe) było oparte na całkiem innych zasadach niż postępowanie sporne (procesowe). Wskazywano wręcz, że podstawową różnicą i jednym z kryteriów odróżnienia postępowania niespornego od spornego była okoliczność, że w postępowaniu procesowym sąd jest związany twierdzeniami i dowodami stron, a w postępowaniu niespornym (nieprocesowym) „sąd zdąża do celu bez oglądania się na strony, a co najwyżej strony, względnie interesowani mogą być sądowni pomocni”. O ile więc postępowanie procesowe było oparte na ściśle przestrzeganej zasadzie kontradiktoryjności, o tyle postępowanie nieprocesowe miało być oparte na zasadzie śledczej; por. Z. Fenichel, *Stosunek postępowania niespornego do spornego*, PS 1933, nr 2, s. 37.

postępowania. Mimo że ich udział może być istotny w dostarczaniu materiału procesowego, to uczestnicy ci nie mogą ponosić niekorzystnych konsekwencji związanych z niewypełnieniem spoczywających na nich ciężarów. Jednak również w sprawach wszczynanych na wniosek ustawodawca widzi konieczność szerszej aktywności sądu ze względu na potrzebę ochrony interesu publicznego. Przykładem takim jest postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku; szczególne regulacje w tym zakresie wprowadzono art. 670 – obowiązek sądu do ustalenia z urzędu, kto jest spadkobiercą, oraz art. 677 k.p.c., którym nałożono na sąd obowiązek stwierdzenia nabycia spadku, także wówczas, gdy są to inne osoby niż te, które wskazali uczestnicy, oraz określono, że w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku konieczne jest wymienienie spadkodawcy i wszystkich spadkobierców, którym spadek przypadł, a także wskazanie wysokości ich udziałów. Na gruncie tych przepisów w orzecznictwie jest widoczna tendencja do nałożenia na sąd daleko idących obowiązków²⁶.

7. Oczywiście trzeba mieć na uwadze, że niekiedy cele tożsame z tymi, które może realizować postępowanie nieprocesowe, mogą realizować postępowania odrębne ustanowione w procesie. Przykładowo może chodzić o udzielenie szerszej ochrony podmiotom zainteresowanym, co w trybie nieprocesowym następuje na podstawie zasady uczestnictwa²⁷. W doktrynie przyjmuje się, że charakteryzuje się ona dwoma założeniami. Po pierwsze, jest oparta na zasadzie drzwi otwartych umożliwiającą przyłączenie się do postępowania każdej osobie zainteresowanej. Po drugie, sąd ma obowiązek wezwania z urzędu do udziału wszystkich zainteresowanych. Ustawodawca zmierza więc do objęcia postępowaniem wszystkich osób, które są zainteresowane wynikiem postępowania w celu zagwarantowania im wpływu na tok postępowania. Gwarancje tego udziału są tak daleko zakreślone, że umożliwia się w pewnym sensie zgłoszenie tego uczestnictwa nawet po prawomocnym rozstrzygnięciu sprawy, w drodze szczególnej podstawy wznowienia postępowania. Zasada uregulowania strony podmiotowej postępowania nie jest jednak przynależna wyłącznie trybowi postępowania nieprocesowego, ani nawet wyłącznie postępowaniu cywilnemu. Jest ona w większym lub mniejszym stopniu realizowana w innych postępowaniach, w których ustawodawca, ze względu na specyfikę spraw, uznaje ją za celową. W kodeksie postępowania cywilnego zawarto regulacje co najmniej kilku postępowań procesowych (odrębnych), które zostały oparte na zbliżonej zasadzie. Mimo bowiem tego, że zasada dwustronności jest genetycznie powiązana z procesem, to ciągle poszerzanie zakresu postępowania cywilnego o sprawy, których charakter nie jest ze swej istoty wyłącznie cywilny, sprawia, że stworzono dla nich postępowania odrębne. Najczęściej chodzi tu o postępowania dotyczące spraw z pogranicza prawa administracyjnego i cywilnego. Do postępowań takich należy zaliczyć sądowe postępowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 477^B–477^{14a} k.p.c.) oraz postępowania regulacyjne

²⁶ Por. m.in. postanowienia SN z: 12.03.2004 r., II CK 65/03, LEX nr 602408; 26.04.1999 r., I CKN 1109/97, LEX nr 521821; 20.01.2009 r., II CSK 426/08, niepubl.

²⁷ Szerzej na temat tej zasady por. P. Ryłski, *Uczestnik postępowania...*, s. 53 i nn.

z odwołań wniesionych przeciwko decyzjom wydanym przez centralne organy regulacyjne (479⁴⁶–479⁸⁸ k.p.c.)²⁸. Ze względu na daleko idące skutki prawne zapadłych w tych sprawach rozstrzygnięć, a także fakt, że postępowania te w pierwszej (przedsądowej) fazie toczą się według reguł postępowania administracyjnego, nie doszło, jak się wydaje, do oparcia ich na czystej zasadzie dwustronności²⁹. Omawiany przykład wskazuje na swoistą specyfikę postępowania nieprocesowego, które może – ale nie musi – grupować określone rodzaje postępowań, które w przeciwnym razie musiałyby być prowadzone w procesie w postaci postępowania odrębnego.

8. Warto podkreślić, że w wielu wypadkach o dywersyfikacji mówi się nie ze względu na istnienie odrębnych norm procesowych dotyczących pewnych spraw, a ze względu na istnienie szczególnych norm kompetencyjnych przekazujących je do rozpoznania wyspecjalizowanym sądom lub sędziom. Taka praktyka była zastosowana w Polsce międzywojennej do sądów handlowych³⁰ i podobnie uregulował to ustawodawca polski w latach 2012–2019, jeśli chodzi o sprawy gospodarcze, rezygnując z postępowania odrębnego. Przykładów takich dostarczają także systemy obce, jak m.in. francuskie sądy handlowe i sądy pracy, które funkcjonują jako odrębne jednostki organizacyjne, ale bez szczególnych strukturalnych różnic w przepisach o samym postępowaniu³¹. Skrajnym przykładem jest system rosyjski, w którym postępowanie gospodarcze stanowi wciąż odrębny pion sądownictwa, który aż do 2014 r. funkcjonował z własnym odrębnym sądem najwyższym³².

9. Ważną kwestią jest normatywne ujęcie dywersyfikacji w różnych systemach prawnych. Widoczne są tu dwa modele. Z jednej strony może to być normatywne wyodrębnienie poszczególnych postępowań jako osobnych rozdziałów w kodeksie lub w ustawie szczególnej³³. Z drugiej strony można zauważyć także dywersyfikowanie postępowań przez umieszczanie pewnych odrębności w poszczególnych zagadnieniach kodeksu bez tworzenia odrębnej jednostki redakcyjnej. Przykładem mogą być

²⁸ P. Rylski, *Zainteresowany w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych – założenia konstrukcyjne na tle ogólnych założeń postępowania cywilnego*, PPIA 2017, t. 109, s. 98–99.

²⁹ P. Rylski, *Ochrona interesu...*, s. 86.

³⁰ Jak trafnie wskazano w doktrynie, w przypadku spraw handlowych skorzystano tylko z nieznacznych odrębności, gdyż zasadniczym celem nie było tworzenie odmiennych zasad procesu, lecz fakultatywne poddanie sporów gospodarczych rozpoznaniu przez skład sędziów niezawodowych; por. *Postępowania odrębne. System Postępowania Cywilnego*, red. A. Machnikowska, t. 6, rozdz. 1, pkt 2, Warszawa 2022. Przeciwnikiem potrzeby wyodrębniania sądów handlowych był m.in. M. Allerhand [w:] *idem, Sądownictwo handlowe podług projektu kodeksu procedury cywilnej z roku 1930*, Warszawa 1930, s. 3 i nn.

³¹ L. Cadet, *Droit judiciaire privé*, Paris 2013, s. 112–116.

³² D. Maleshin, *The Supreme Court of Russia*, SI 2019, t. 81, s. 144–145.

³³ Do takich zalicza się m.in. postępowanie grupowe według ustawy z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2020 r., poz. 446). Jak wskazano w doktrynie, cechy tego postępowania są zbliżone do rozwiązań charakteryzujących postępowania odrębne, natomiast z powodu jego umiejscowienia w innym akcie prawnym uprawnione jest traktowanie go jako szczególnego postępowania cywilnego; *Postępowania odrębne...*, pkt 13.

znane w Niemczech sprawy adwokackie (*Rechtsanwälte Prozesse*)³⁴, ale także znane z regulacji krajowej sprawy konsumenckie, sprawy o najem i dzierżawę czy sprawy alimentacyjne – w poszczególnych rozdziałach kodeksu można odnaleźć określone rozwiązania szczegółowe.

10. Z powyższego wynika, że zagadnienie dywersyfikacji jest niezwykle skomplikowane i często trudno przeprowadzić tu jasne i kompleksowe porównanie między różnymi systemami. Powstaje bowiem pytanie, jak daleko idące musi być zróżnicowanie regulacji, aby dane postępowanie (postępowanie w określonych sprawach) uznać za odrębne od postępowania zwykłego (ogólnego lub modelowego). Wydaje się, że zróżnicowanie to powinno być istotne. W szczególności nie może się ono ograniczać jedynie do kwestii właściwości sądu. Kryterium kompetencyjne, choć istotne, także nie powinno decydować o zaliczeniu danego postępowania do odrębnego lub szczególnego, jeśli nie idą za tym odmiennie regulacje *stricte* procesowe. Oczywiście poddanie kognicji określonego sądu lub sądów danych spraw może sprawić, że w praktyce sądy te będą prowadziły postępowania w nieco odmienny sposób, ale trudno tu mówić o dywersyfikacji w znaczeniu normatywnym. Jest to jednak tendencja zasadna, gdyż umożliwiła specjalizację sędziów w określonych kategoriach spraw³⁵. Wydaje się także, że normatywne uregulowanie wybranych kwestii podmiotowych (np. doręczenia między adwokatami, szczególne pouczenia przeznaczone dla konsumentów lub przedsiębiorców, szczególne zasady orzekania w sprawach o najem, czynsz czy odszkodowanie) również nie jest wystarczające do tego, aby mówić o postępowaniu odrębnym w ujęciu normatywnym.

11. Biorąc pod uwagę dotychczasowe ustalenia, można na potrzeby omawianego opracowania podjąć próbę określenia cech postępowania zwykłego i odrębnego. Przez postępowanie zwykłe (*procédure ordinaire*) należy rozumieć postępowanie rozpoznawcze, a więc umożliwiające rozpoznawanie całości sprawy na podstawie całokształtu materiału faktycznego i prawnego, prowadzące do wydania wiążącego orzeczenia co do istoty, a także oparte na prawie do wysłuchania obu stron. Przez postępowanie odrębne (*procédure spéciale*) należy rozumieć postępowanie rozpoznawcze uregulowane w odmienny sposób od postępowania zwykłego, różnice nie mogą jednak ograniczać się do samej formy czynności procesowych, lecz dotyczą podstawowych zasad lub struktury postępowania³⁶. Biorąc pod uwagę tak sformułowane kryteria, można zastanowić się nad potrzebą istnienia określonych postępowań odrębnych lub szczególnych.

³⁴ Por. P.L. Murray, R. Stürner, *German Civil Justice*, Durham 2004, s. 109–111.

³⁵ Por. szczegółowo A. Łazarska, *Znaczenie specjalizacji sędziowskiej na przykładzie spraw gospodarczych*, PS 2015, nr 2, s. 63–79.

³⁶ Por. zbliżone ujęcie W.J. Habscheid, *Droit judiciaire...*, s. 396.

12. Pierwszą grupę stanowią postępowania odrębne prowadzone *ex parte*, a więc w pierwszym etapie bez czynnego udziału strony pozwanej. W Polsce określa się je mianem postępowania upominawczego lub nakazowego, choć z tej specyfiki czerpią także elektroniczne postępowanie upominawcze i europejskie postępowanie nakazowe. Warto wskazać, że w ujęciu komparatystycznym postępowania te są wyodrębniane według bardzo niejednorodnych kryteriów³⁷. To, co je łączy, to z pewnością cel, którym jest przyspieszenie postępowania. Co prawda, jest to cel podnoszony przy wielu różnych postępowaniach odrębnych, podobnie jak przy przekazywaniu spraw do trybu nieprocesowego. Co jednak ważne, są to postępowania, które najczęściej są ograniczone jedynie do dochodzenia świadczeń pieniężnych. Niekiedy wprowadza się ograniczenie co do wartości przedmiotu sporu, choć raczej jest to rozwiązanie wyjątkowe i uzależnione od tego, czy mowa o jednym czy kilku typach postępowań³⁸. Założeniem tych postępowań jest ich niesporny charakter, choć kwestia ta budzi wątpliwości, jeśli dane postępowanie przewiduje także drugi etap – po zgłoszeniu przez pozwanego opozycji względem zapadłego orzeczenia. W niektórych systemach, takich jak np. w Polsce, istnieją dwa odrębne postępowania³⁹, choć można spotkać rozwiązania wprowadzające tylko jedno takie postępowanie⁴⁰. W razie istnienia dwóch różnych postępowań główną odrębnością jest kwestia dysponowania przez powoda określonymi dowodami. Jeśli nie ma potrzeby przedstawienia jakichkolwiek dokumentów, to jest to postępowanie upominawcze, jeśli zaś zachodzi taka potrzeba, mówi się o postępowaniu dokumentowym⁴¹. W tej grupie spraw w wielu systemach prawnych dochodzi do wyodrębnienia się procesów wekslowych (np. w Niemczech, Austrii⁴², Hiszpanii – tzw. *proceso cambiario*). Postępowania upominawcze (niem. *Mahnverfahren*; hiszp. *proceso monitorio*) z reguły są obligatoryjnym etapem postępowania procesowego. Z tego względu często nie wyodrębnia się ich w strukturze postępowania i traktuje jako pierwszy etap postępowania pisemnego w sprawach o świadczenia pieniężne. Czasami ustawodawca umożliwia powodowi, jeśli pozew nie zawiera określonych danych, uzupełnienie pozwu w celu zapewnienia skuteczności temu postępowaniu⁴³. W praktyce istnienie postępowań *ex parte* o ograniczonej wartości przedmiotu sporu prowadzi do licznych sporów i nakładania się tego postępowania na postępowania uproszczone lub bagatelne, jeśli takie w danym systemie prawnym istnieją⁴⁴. W przypadku

³⁷ Por. L. Ervo, *Civil justice in Finland*, Fukuoka 2009, s. 110.

³⁸ Por. rozwiązania belgijskie, które limitują dostęp do postępowania nakazowego do wartości 1860 EUR, S. Voet, *Relief in Small and Simple Matters in Belgium*, ELR 2015, nr 4, s. 152.

³⁹ Por. system litewski, niemiecki i austriacki, R. Flejszar, I. Izarova, V. Vebraitė, *Access to Justice in Small Claims Procedure: Comparative Study of Civil Procedure in Lithuania, Poland and Ukraine*, IJPL 2019, no. 1, s. 103; W.H. Rechberger, *Civil Procedure – Austria* [w:] *International Encyclopaedia of Laws*, vol. 1, *Civil Procedure*, ed. P. Lemmens, Haga 2011, s. 57.

⁴⁰ W Belgii.

⁴¹ Rozwiązania takie istnieją w systemach litewskim, niemieckim i austriackim.

⁴² W.H. Rechberger, *Civil Procedure...*, s. 57.

⁴³ Por. rozwiązanie austriackie *ibidem*, s. 55.

⁴⁴ Por. dyskusje o belgijskim postępowaniu upominawczym (S. Voet, *Relief in Small...*, s. 154) oraz kwestie związane ze szwajcarskim postępowaniem sumarycznym o niedookreślonym zakresie stosowania

postępowania upominawczych, nieopartych na dokumentach, jedną z dostrzeganych tendencji jest wprowadzanie rozwiązań służących do automatyzacji procesu ich wydania⁴⁵. Drugą tendencją jest przekazywanie postępowania upominawczego innym podmiotom, przede wszystkim notariuszom⁴⁶.

13. Postępowania uproszczone, określane też mianem postępowania w sprawach bagatelnych, powszechnie uznaje się za potrzebne. Według raportów międzynarodowych aż 2/3 państw członkowskich Rady Europy przewiduje takie postępowania. Co ciekawe, w USA tzw. *fast-tracks proceedings* są uznawane za jedyne postępowania odrębne w sądach stanowych w sprawach cywilnych. Oczywiście główna różnica dotyczy przyjmowanej wartości przedmiotu sporu decydującej o zakwalifikowaniu do tego postępowania⁴⁷. Ciekawym kierunkiem rozwoju jest dostrzeżenie potrzeby złagodzenia wymagań formalnych tego postępowania. Przykładowo w systemach niemieckim, litewskim, szwajcarskim i włoskim pozostawiono sędziemu możliwość ustalenia szczegółowych zasad tego postępowania⁴⁸. W Niemczech (§ 495a niem. k.p.c.) i Szwajcarii (art. 246 szwajc. k.p.c.) sąd może zdecydować, czy postępowanie to będzie przebiegać ustnie czy pisemnie. W systemie ukraińskim zaś od 2017 r. sąd decyduje o wdrożeniu tego postępowania wedle swego uznania, biorąc pod uwagę kryterium celowości⁴⁹. W systemie włoskim wprowadzono zaś możliwość orzekania na zasadach słuszności⁵⁰. Istotną kwestią jest też dyskusja nad ograniczeniem dopuszczalności apelacji w sprawach bagatelnych. Tytułem przykładu, na Litwie ostatecznie zrezygnowano z takiego ograniczenia po wyroku litewskiego Trybunału Konstytucyjnego, który uznał je za sprzeczne z ustawą zasadniczą⁵¹. Ograniczenie apelacji dopuszcza się jednak na Ukrainie oraz we Włoszech, gdzie ograniczono podstawy apelacyjne od orzeczeń sędziego pokoju w razie orzekania na zasadach słuszności⁵².

---

wania (P. Rylski, *Projekt nowej jednolitej szwajcarskiej procedury cywilnej w świetle dyskusji nad założeniami nowego polskiego kodeksu postępowania cywilnego*, PS 2007, nr 11–12, s. 164–189).

⁴⁵ Por. np. § 703a–703d niem. k.p.c. W polskiej doktrynie por.: A. Kościółek, *Systemy automatycznego orzekania w sprawach cywilnych ze szczególnym uwzględnieniem elektronicznego postępowania upominawczego*, ZN URz 2012, z. 11, s. 91; Ł. Goździaszek, *Perspektywy pełnego zautomatyzowania elektronicznego postępowania upominawczego* [w:] *E-obywatel. E-sprawiedliwość. E-usługi*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2017, s. 223; A. Harast, *Elektroniczne postępowanie upominawcze (sądowe) w wybranych państwach Unii Europejskiej*, MoP 2009, nr 20, s. 1087.

⁴⁶ Por. system węgierski (I. Szabo, A. Koblos, *Civil Procedure – Hungary* [w:] *International Encyclopaedia of Laws*, ed. P. Lemmens, vol. 3, *Civil Procedure*, Haga 2014, s. 345).

⁴⁷ Niemcy 600 EUR, Ukraina 6600 EUR, Belgia 1860 EUR.

⁴⁸ Por. m.in. M.A. Lupoi, *Civil Procedure – Italy* [w:] *International Encyclopaedia of Laws*, vol. 3, *Civil Procedure*, ed. P. Lemmens, Haga 2011, s. 21. R. Flejszar, I. Izarova, V. Vebraitė, *Access to Justice...*, s. 101.

⁴⁹ R. Flejszar, I. Izarova, V. Vebraitė, *Access to Justice...*, s. 111.

⁵⁰ Kompetencja włoskiego sędziego pokoju (*Giudize di pace*) w sprawach o wartości do 1100 EUR, por. M.A. Lupoi, *Civil Procedure...*, s. 51.

⁵¹ R. Flejszar, I. Izarova, V. Vebraitė, *Access to Justice...*, s. 102.

⁵² *Ibidem*, s. 113; M.A. Lupoi, *Civil Procedure...*, s. 51. Por. także K. Gajda-Roszczyńska, *Mediacja obligatoryjna*, PPC 2012, nr 3, s. 437–472.

Różnie także rozwiązano kwestię postępowania pojednawczego jako poprzedzającego postępowanie w sprawach bagatelnych. O ile we włoskim systemie procesowym wciąż istnieje obowiązkowa próba pojednawcza przed sądem pokoju, a w Belgii obowiązkowe wezwanie przedsądowe⁵³, o tyle szwajcarski kodeks wyraźnie przewiduje możliwość rezygnacji z obowiązkowego postępowania pojednawczego.

Warto jeszcze wspomnieć o eksperymencie, który miał miejsce na Węgrzech, gdzie w 2011 r. wprowadzono postępowanie odrębne w sprawach o szczególnie dużej wartości przedmiotu sporu⁵⁴. Sprawy te były rozpoznawane poza kolejnością i zostały objęte obowiązkowym przymusem adwokackim. Choć w nowym węgierskim kodeksie postępowania cywilnego zrezygnowano z tego postępowania w 2016 r., to wprowadzono inne postępowanie odrębne służące ochronie interesu publicznego. W ramach tego postępowania może być także uwzględniona szczególnie wysoka wartość przedmiotu sporu (art. 571 i nn. węg. k.p.c.).

14. Najczęściej wyodrębnianą kategorią postępowań odrębnych jest kategoria szeroko pojętych spraw rodzinnych z uwzględnieniem spraw małżeńskich. Oczywiście w nawiązaniu do tego, o czym była już mowa w przypadku państw, w których jest znane postępowanie nieprocesowe, sprawy rodzinne w większości trafiają do tego postępowania (zwłaszcza sprawy opiekuńcze), w procesie pozostają zaś z reguły sprawy małżeńskie i sprawy alimentacyjne (np. w Austrii⁵⁵, Grecji). Ciekawy jest model niemiecki, w którym sprawy małżeńskie zostały w całości przeniesione do postępowania nieprocesowego. Należy zaznaczyć, że niektóre sprawy są przekazywane poza wymiar sprawiedliwości, co dotyczy np. spraw o separację i rozwód na zgodny wniosek stron. We Francji i Hiszpanii postępowania takie są prowadzone przed notariuszami.

15. Istotną grupę postępowań odrębnych w postępowaniu cywilnym stanowią sprawy z zakresu prawa pracy lub ubezpieczeń społecznych. Postępowania te są powiązane najczęściej z odrębnym pionem sądownictwa lub wyodrębnionymi sądami (np. we Francji, we Włoszech, w Austrii⁵⁶, Niemczech, Hiszpanii). Uzasadniane jest to występowaniem w tych postępowaniach składów mieszanych z udziałem czynnika społecznego (we Francji, w Szwecji⁵⁷). Postępowanie to, podobnie jak postępowanie w sprawach bagatelnych, jest często poprzedzane próbą koncyliacyjną. Specyfiką tych postępowań jest daleko idące odformalizowanie czynności procesowych i nastawienie

⁵³ S. Voet, *Relief in Small...*, s. 151.

⁵⁴ Dotyczyło to spraw o wartości przedmiotu sporu powyżej 400 mln forintów (por. I. Szabo, A. Koblös, *Civil Procedure...*, s. 204).

⁵⁵ W.H. Rechberger, *Civil Procedure...*, s. 87.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 86.

⁵⁷ W Szwecji postępowanie w sprawach pracowniczych jest uznawane za najstarsze postępowanie odrębne, powstałe w 1929 r.; B. Lindell, *Civil Procedure – Sweden* [w:] *International Encyclopaedia of Laws*, vol. 7, *Civil Procedure*, ed. P. Lemmens, Haga 2013, s. 197.

na szybkie wykonanie orzekania. W wielu państwach rozwiązania zawarte w tych postępowaniach stanowiły później wzorzec dla kolejnych postępowań odrębnych⁵⁸.

16. Warto też wspomnieć o postępowaniach odrębnych w sprawach o ochronę naruszonego posiadania, które historycznie były jednymi z najwcześniej wydzielonych postępowań odrębnych i znano je już w prawie rzymskim. Postępowanie to nie zawsze przyjmuje normatywne wyodrębnienie, często jest prowadzone na tle osobnych ustaw, niekiedy jako postępowanie kontrolne wobec postępowania administracyjnego prowadzonego przed lokalnym urzędnikiem⁵⁹.

17. W większości systemów prawnych brakuje odrębnego postępowania dla przedsiębiorców, jeśli sprawy te rozpoznają sądy powszechne. W ujęciu komparatystycznym taki wyjątek może stanowić Słowenia, gdzie faktycznie istnieje postępowanie odrębne z niewielkimi modyfikacjami wobec postępowania ogólnego, sprowadzającymi się m.in. do kwestii właściwości sądu, możliwości korzystania ze środków komunikacji elektronicznej i rozpoznania sprawy poza kolejnością, a także z dopuszczalnością apelacji uzależnioną od wartości przedmiotu zaskarżenia oraz wymaganiem złożenia i opłacenia zapowiedzi apelacji⁶⁰. Pewne odrębności pojawiają się zaś jedynie w systemach państw z odrębnym sądownictwem gospodarczym, jak Francja, Rosja i Niemcy. W Rosji wprowadzono zaś odrębne postępowanie w sprawach spółkowych (korporacyjnych).

Jak wiadomo, inaczej jest w przypadku Polski, gdzie po kilkunastu latach istnienia zlikwidowano postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych (w 2012 r.), by następnie je reaktywować w 2019 r. W pierwszych komentarzach po przywróceniu tego postępowania przeważały oceny dość wstrzemięźliwie. W szczególności podkreślono, że trudno podzielić założenie o potrzebie takiego odrębnego postępowania, jeśli zważy się, że nie jest ono obecnie stosowane wyłącznie w przypadku przedsiębiorców⁶¹. Wątpliwości budzi też teza, że sprawy gospodarcze powinny być rozpoznawane szybciej niż inne sprawy cywilne, a ciężary nałożone na przedsiębiorców mogą być surowsze niż nałożone na inne podmioty. Takie uzasadnienie jest obce nie tylko zasadzie równego traktowania podmiotów prawa, lecz także zwykłemu poczuciu sprawiedliwości⁶². Prowadzenie lub nieprowadzenie działalności gospodarczej nie

⁵⁸ We Włoszech tzw. *rito del lavoro* stanowiło wzór dla odrębnego postępowania dotyczącego najmu; por. M.A. Lupoi, *Civil Procedure...*, s. 182.

⁵⁹ Rozwiązanie takie istnieje w prawie węgierskim, art. 562 węg. k.p.c.; I. Szabo, A. Koblos, *Civil Procedure...*, s. 85.

⁶⁰ A. Galič, *Civil Procedure – Austria* [w:] *International Encyclopaedia of Laws*, vol. 6, *Civil Procedure*, ed. P. Lemmens, Haga 2014, s. 186.

⁶¹ Por. art. 458² § 1 pkt 5 i 6 k.p.c., który w definicji sprawy cywilnej umieścił też wszystkie sprawy wynikające z umów o roboty budowlane oraz ze związanych z procesem budowlanym umów służących wykonaniu robót budowlanych oraz z umów leasingu.

⁶² P. Rylski, *O nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego w ogólności*, „Palestra” 2019, z. 11–12, s. 31.

powinno być powodem nakładania na dany podmiot dalej idących wymagań procesowych, gdyż prowadzenie procesów nie jest w zwykłym stanie rzeczy elementem tejże działalności⁶³.

18. Ciekawym zabiegiem jest wyodrębnienie w Austrii szczególnego postępowania służącego dochodzeniu roszczeń od władzy publicznej. Zawierają one specjalne reguły odpowiedzialności władzy publicznej za działania jej przedstawicieli (*Amtshaftungsverfahren*)⁶⁴. Odrębności tego postępowania dotyczą właściwości sądu, wymagania przedsądowego wezwania do zaspokojenia roszczenia lub wyczerpania uprzednio drogi administracyjnej.

19. W zasadzie nieobecne w obcych systemach procesowych jest wyodrębnienie sformalizowanego odrębnego postępowania w sprawach ze sporów między przedsiębiorcami a konsumentami. Jak wiadomo jednak, w ostatnim czasie szeroko dyskutowana jest kwestia, na ile obecnie obowiązujące regulacje procesowe dostatecznie zapewniają szczególną ochronę słabszej strony stosunku prawnego, jakim jest konsument, w szczególności w kontekście regulacji prawnych UE⁶⁵. Mimo raczej wstrzemięźliwej oceny nauki prawa procesowego co do przenoszenia materialnoprawnej koncepcji uprzywilejowania konsumenta na postępowanie cywilne⁶⁶ w doktrynie⁶⁷ i w orzecznictwie europejskim⁶⁸ można spotkać poglądy, że uwzględnianie regulacji materialnoprawnej powinno następować w celu zapewnienia skuteczności prawa UE. Jest to właśnie próba dążenia do wykazania, że te kategorie spraw, ze względu na występujący w nich interes ogólny, powinny być przez sąd traktowane w sposób szczególny. Jak wiadomo, obecnie na etapie prac ustawodawczych w Polsce jest przygotowywane postępowanie odrębne w sprawach z udziałem konsumentów, choć projekt nie zawiera zbyt wielu istotnych odrębności⁶⁹.

⁶³ Por. szerzej P. Rylski, *O nowelizacji kodeksu...*, s. 32.

⁶⁴ W.H. Rechberger, *Civil Procedure...*, s. 89.

⁶⁵ Chodzi tu w pierwszym rzędzie o postanowienia dyrektywy Rady nr 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. UE L 95/29 z 21.04.1993).

⁶⁶ Por. P. Rylski, *Działanie sądu...*, s. 340.

⁶⁷ Por.: E. Skotnicka, *Zasada kontrydiktoryjności i postulat sprawnego postępowania cywilnego a ochrona praw konsumentów w świetle dyrektywy 93/12*, EPS 2010, nr 3, s. 11 i nn.; J. Frąckowiak, R. Stefanicki, *Prawo konsumenckie – standardy potencjalne i rzeczywiste, w tym gwarancje określone prawem procesowym. Co dalej z regulacją ochrony konsumenta w prawie polskim? (opracowanie podsumowujące wybrane zagadnienia ze spotkań studyjnych)* [w:] *Ochrona konsumenta w prawie polskim na tle koncepcji effet utile*, red. *eidem*, Wrocław 2011, s. 38–43.

⁶⁸ Por. m.in. wyroki ETS z: 26.10.2006 r., C-168/05 w sprawie *Elisa Maria Mostaza Claro*, ECR 2006, s. I-10421; 4.06.2009 r., C-243/08 w sprawie *Pannon GSM*, ECR 2009, s. I-04713; 14.06.2012 r., C-618/10, *Banco Español de Crédito SA*, ECR 2012.

⁶⁹ Por. ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U., poz. 614), która w zasadniczej części wejdzie w życie z dniem 1 lipca 2023 r.

20. Podsumowując powyższe ustalenia, należy przyjąć, że potrzeba istnienia postępowań odrębnych nie budzi wątpliwości, dlatego są one przewidziane w większości nowych kodyfikacji (w Szwajcarii, w Brazylii, na Węgrzech, w Hiszpanii). Wydaje się jednak, że zakres i waga odrębności musi uzasadniać zakwalifikowanie danego postępowania do takiego postępowania. Oczywiście w systemach, w których istnieją odpowiednie warunki organizacyjne i kultura prawna, specjalizacja sędziów i wykształcenie praktyki orzeczniczej w określonych sprawach, może z powodzeniem zastąpić regulację ustawową.

W szczególności dostrzegalna jest potrzeba istnienia postępowań przyspieszonych (sumarycznych), co jest uzasadnione ograniczoną wagą sprawy (wartością przedmiotu sporu), bezspornym charakterem i często oczywistością sprawy. Ciekawym pomysłem wydaje się umożliwienie zastosowania postępowań przyspieszonych (sumarycznych) przez sąd według oceny okoliczności danej sprawy oraz umożliwienie uelastycznienia reguł obowiązujących w tych postępowaniach. Do dyskusji jest także umożliwienie w takich sprawach na szerszą skalę zawierania przez strony umów procesowych i wpływanie w ten sposób na przebieg postępowania (np. co do sposobu doręczeń czy terminów)⁷⁰. Istotnym problemem jest zasadność istnienia jednej zbiorczej kategorii postępowań sumarycznych, jak jest to w Szwajcarii i co powoduje poważne trudności, zamiast utworzenia jednego rodzaju takiego postępowania.

Uzasadnione jest także istnienie spraw wyodrębnionych ze względu na przedmiot postępowania, jeśli sprawy te należą do kognicji sądów powszechnych (sprawy rodzinne, sprawy pracownicze). W przypadku takich postępowań z reguły jest konieczne uwzględnienie wymagania działania sądu z urzędu w zakresie gromadzenia materiału procesowego i orzekania lub ochrony słabszej strony stosunku prawnego (dziecka, pracownika).

Wątpliwości może budzić wyodrębnienie postępowania odrębnego ze względu wyłącznie na cechy podmiotowe (sprawy konsumenckie, sprawy między przedsiębiorcami, sprawy adwokackie). W takich postępowaniach z reguły brak szczególnej struktury tych postępowań, co sprawia, że odrębności mogą być z powodzeniem ujęte w ogólnych przepisach ustawy. Ponadto regulacja taka może powodować nieuzasadnione różnicowanie reguł proceduralnych wobec konkretnych grup podmiotów, przy których zróżnicowanie nie jest obiektywnie uzasadnione. Przykładem jest tu z pewnością aktualne polskie postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych.

W systemach, w których postępowanie nieprocesowe jest rozwinięte i nie opiera się tylko na kryterium sporności, jest zasadne rozważenie przesunięcia niektórych spraw do tego trybu. Dotyczy to z pewnością spraw z elementami stosunków publicznonprawnych (np. sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych) lub spraw spornych o istotnym zakresie działaniu sądu z urzędu (np. sprawy rodzinne i małżeńskie).

---

⁷⁰ Jest to zgodne z założeniem o potrzebie zwiększenia wpływu woli stron na przebieg postępowania. W ujęciu prawno-porównawczym por. B. Krans, A. Nylund, *Aspects of procedural autonomy* [w:] *Procedural Autonomy Across Europe*, eds. *idem*, Cambridge 2020, s. 4–5.

Do rozważenia jest także powołanie w ramach kodeksu postępowania cywilnego postępowania służącego dochodzeniu roszczeń zbiorowych zamiast pozostawienia go poza kodeksem. Za jego odrębnym uregulowaniem przemawia często odmienna struktura postępowania. Ponadto zachodzi tu potrzeba kompleksowej regulacji już od chwili wszczęcia postępowania aż do wykonania (potrzebna jest samoistna regulacja postępowania wykonawczego).

W literaturze już od jakiegoś czasu trafnie podnosi się konieczność wyjęcia poza kodeks postępowania cywilnego niektórych spraw cywilnych w znaczeniu formalnym. Chodzi tu przede wszystkim o sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz tzw. sprawy regulacyjne. Podnosi się, że istotnym argumentem przemawiającym przeciwko koncepcji rozpoznawania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych według przepisów kodeksu postępowania cywilnego jako spraw cywilnych jest to, że pomiędzy kształtem (także normatywnym) postępowania a jego przedmiotem powinien istnieć stosunek wynikania tej treści, że kształt postępowania jest konsekwencją swoistych cech jego przedmiotu, a nie odwrotnie⁷¹. Formalne pojmowanie sprawy cywilnej wypacza te stosunki zależności⁷². Wydaje się także, że postępowanie z zakresu ubezpieczeń społecznych może toczyć się w klasycznym dwuinstancyjnym postępowaniu, bez konieczności dopuszczenia skargi kasacyjnej⁷³. Według Tadeusza Erecińskiego pozostawienie spraw regulacyjnych w kognicji sądów powszechnych jest sprzeczne z racjonalną organizacją sądów⁷⁴. Kwestię tę podjął także Witold Broniewicz, według którego postępowania z odwołań i zażaleń od decyzji i postanowień określonych prezesów urzędów centralnych powinny zostać usunięte z kodeksu postępowania cywilnego. Niegdyś ze względu na to, że są to postępowania dwuinstancyjne, istniały realne trudności, wynikające z regulacji konstytucyjnej, z przekazaniem ich do jednoinstancyjnego postępowania administracyjnego. Obecnie jednak, gdy postępowanie przed sądami administracyjnymi zostało ukształtowane jako postępowanie dwuinstancyjne z wojewódzkimi sądami administracyjnymi jako sądami pierwszej instancji i Naczelnym Sądem Administracyjnym jako sądem drugiej instancji (art. 236 Konstytucji RP), sprawy z odwołań na decyzje i zażaleń na postanowienia prezesów urzędów centralnych powinny być wyjęte z jurysdykcji Sądu Okręgowego w Warszawie – Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów⁷⁵. Pogląd ten wciąż pozostaje aktualny.

21. Reasumując, trzeba uznać, że postępowania odrębne muszą pozostać wyjątkiem od podstawowych zasad procesowych. Nie może bowiem dojść do odwrócenia

⁷¹ M. Cholewa-Klimek, *Postępowanie sądowe w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2010, s. 62.

⁷² S. Włodyka, *Pojęcie postępowania cywilnego...*, s. 257.

⁷³ W. Broniewicz, *Czy potrzebny jest nowy kodeks postępowania cywilnego?*, PiP 2004, z. 4, s. 13; P. Osowy, *Kontrola administracji publicznej w sądowym postępowaniu cywilnym (zarys problematyki)* [w:] *Institucje procesu administracyjnego i sądowoadministracyjnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Ludwikowi Żukowskiemu*, red. J. Posłuszny, Z. Czarnik, R. Sawuła, Przemysł–Rzeszów 2009, s. 286.

⁷⁴ T. Ereciński, *Postępowania odrębne...*, s. 13.

⁷⁵ W. Broniewicz, *Czy potrzebny jest nowy kodeks...*, s. 13.

proporcji przez przekazanie większości spraw cywilnych poza postępowanie jednolite (zwykłe). Oznaczałoby to, że postępowanie zwykłe procesowe przestałoby być właściwe dla rozpoznawania spraw cywilnych. Byłoby to też niezwykle skomplikowane w praktyce, a stosowanie takich norm byłoby wręcz niemożliwe. Kodeks postępowania cywilnego stałby się zaś zbiorem kilkunastu lub kilkudziesięciu postępowań odrębnych, zatracając swą spójność jako podstawowy akt legislacyjny.

Literatura

- Allerhand M., *Sądownictwo handlowe podług projektu kodeksu procedury cywilnej z roku 1930*, Warszawa 1930.
- Amrani-Mekki S., *The future of the Categories – The Categories of the Future* [w:] *Common Law – Civil Law. The future of Categories*, eds. O. Chase, J. Walker, IAPL 2009.
- Bagińska E., *O granicach kompensacji szkody niemajątkowej w przyszłym kodeksie cywilnym (uwagi na tle prac Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego)*, PiP 2021, z. 3.
- Berutowicz W., *Zagadnienie aktywności sądu przy rozpoznawaniu niektórych spraw cywilnych*, AUWr 1990, nr 186.
- Cadiet L., *Droit judiciaire privé*, Paris 2013.
- Dobrzański B., *Scalenie postępowania spornego z niespornym w projekcie kodeksu postępowania cywilnego*, PiP 1960, z. 7.
- Ereciński T., *Postępowania odrębne de lege lata i de lege ferenda* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009.
- Ervo L., *Civil justice in Finland*, Fukuoka 2009.
- Fenichel Z., *Stosunek postępowania niespornego do spornego*, PS 1933, nr 2.
- Flejszar R., Izarova I., Vebraitė V., *Access to Justice in Small Claims Procedure: Comparative Study of Civil Procedure in Lithuania, Poland and Ukraine*, IJPL 2019, no. 1.
- Gajda-Roszczyńska K., *Mediacja obligatoryjna*, PPC 2012, nr 3.
- Galič A., *Civil Procedure – Austria* [w:] *International Encyclopaedia of Laws*, vol. 6, *Civil Procedure*, ed. P. Lemmens, Haga 2014.
- Goździaszek Ł., *Perspektywy pełnego zautomatyzowania elektronicznego postępowania upominawczego* [w:] *E-obywatel. E-sprawiedliwość. E-usługi*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2017.
- Grzegorzczak P., Weitz K., *Recenzja: P. Grzegorzczak, K. Weitz, Recenzja H.J. Ahrens (red.), Der Wettbewerbsprozess. Ein Praxishandbuch, (praca zbiorowa), Köln 2013*, PPC 2015, nr 1.
- Harast A., *Elektroniczne postępowanie upominawcze (sądowe) w wybranych państwach Unii Europejskiej*, MoP 2009, nr 20.
- Ignatowicz J., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2002.
- Jodłowski J., *Podstawowe problemy kodyfikacji postępowania cywilnego*, PiP 1960, z. 8–9.
- Knoppek K., *Ogólnopolski Zjazd Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego, Jastrzębia Góra, 24–26 X 1984*, RPEiS 1985, z. 1.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Legalis 2022.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, art. 478–1217, red. M. Manowska, Warszawa 2021, LEX/el.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4, red. A. Marciniak, Legalis 2020.

- Korzan K., *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2004.
- Kościółek A., *Systemy automatycznego orzekania w sprawach cywilnych ze szczególnym uwzględnieniem elektronicznego postępowania upominawczego*, ZNURz 2012, z. 11.
- Krans B., Nylund A., *Aspects of procedural autonomy* [w:] *Procedural Autonomy Across Europe*, eds. B. Krans, A. Nylund, Cambridge 2020.
- Lapierre J., *Prawo sądu do instruowania procesu z urzędu według kodeksu postępowania cywilnego na tle prawnoporównawczym* [w:] *Księga Pamiątkowa ku czci prof. Broniewicza*, Łódź 1998.
- Lindell B., *Civil Procedure – Sweden* [w:] *International Encyclopaedia od Laws*, vol. 7, *Civil Procedure*, ed. P. Lemmens, Haga 2013.
- Lisiewski M., *Scalenie postępowania spornego i niespornego*, ZNUŁ 1959, z. 14.
- Litauer J.J., *Uwagi z powodu wprowadzenia księgi I-ej Kodeksu Postępowania Niespornego*, PiP 1946, z. 1.
- Lupoi M.A., *Civil Procedure – Italy* [w:] *International Encyclopaedia od Laws*, vol. 3, *Civil Procedure*, ed. P. Lemmens, Haga 2011.
- Łazarska A., *Znaczenie specjalizacji sędziowskiej na przykładzie spraw gospodarczych*, PS 2015, nr 2.
- Maleshin D., *The Supreme Court of Russia*, SI 2019, t. 81.
- Miączyński A., *Ochrona praw jednostki w postępowaniu nieprocesowym*, ZNUJ PP 1979, z. 85.
- Murray P.L., Stürner R., *German Civil Justice*, Durham 2004.
- Osowy P., *Kontrola administracji publicznej w sądownym postępowaniu cywilnym (zarys problematyki)* [w:] *Instytucje procesu administracyjnego i sądownoadministracyjnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Ludwikowi Żukowskiemu*, red. J. Postuszny, Z. Czarnik, R. Sawuła, Przemysł–Rzeszów 2009.
- Pastuszka A., *Odgraniczenie jurysdykcji niespornej od jurysdykcji spornej w polskim procesie cywilnym*, RNS 1949, t. 1.
- Piasecki K., *Prawda w procesie cywilnym*, NP 1989, nr 2–3.
- Piekarski M., *Stosunek postępowania niespornego do spornego*, PN 1949, nr 3–4.
- Postępowania odrębne. System Postępowania Cywilnego*, red. A. Machnikowska, t. 6, Warszawa 2022, Legalis.
- Rechberger W.H., *Civil Procedure – Austria* [w:] *International Encyclopaedia od Laws*, vol. 1, *Civil Procedure*, ed. P. Lemmens, Haga 2011.
- Rylski P. [w:] Błaszczak Ł., Markiewicz K., Rudkowska-Ząbczyk E., *Dowody w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010.
- Rylski P., *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku cywilnego*, Warszawa 2009.
- Rylski P., *O nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego w ogólności*, „Palestra” 2019, z. 11–12.
- Rylski P., *Ochrona interesu publicznego w postępowaniu cywilnym – przyczyny, przejawy, skuteczność* [w:] *Interes publiczny a interes prywatny w prawie*, red. T. Giaro, Warszawa 2012.
- Rylski P., *Projekt nowej jednolitej szwajcarskiej procedury cywilnej w świetle dyskusji nad założeniami nowego polskiego kodeksu postępowania cywilnego*, PS 2007, nr 11–12.
- Rylski P., *Uczestnik postępowania nieprocesowego – zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2017.
- Rylski P., *Zabezpieczenie roszczeń pieniężnych wynikających z transakcji handlowej (art. 730¹ § 2¹ k.p.c.)* [w:] *Zabezpieczenie roszczeń pieniężnych w praktyce sądowej*, red. R. Kulski, Warszawa 2022.
- Rylski P., *Zainteresowany w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych – założenia konstrukcyjne na tle ogólnych założeń postępowania cywilnego*, PPIA 2017, t. 109.
- Santarcangelo G., *La volontaria giuridizione*, vol. 1, Milano 2003.

- Siedlecki W., Świeboda Z., *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2001.
- Skąpski J., *Nadzwyczajne procesy cywilne* [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja postępowania cywilnego, Polska procedura cywilna*, t. 1, Warszawa 1928.
- Skotnicka E., *Zasada kontradyktoryjności i postulat sprawnego postępowania cywilnego a ochrona praw konsumentów w świetle dyrektywy 93/12, EPS 2010*, nr 3.
- System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 4, *Postępowanie nieprocesowe*, cz. 1, vol. 1, red. T. Ereciński, K. Lubiński, Warszawa 2021.
- Szabo I., Koblos A., *Civil Procedure – Hungary* [w:] *International Encyclopaedia od Laws*, vol. 3, *Civil Procedure*, ed. P. Lemmens, Haga 2014.
- Turek J., *Czynności dowodowe sądu w procesie cywilnym*, Kraków 2003.
- Voet S., *Relief in Small and Simple Matters in Belgium*, ELR 2015, nr 4.
- Walasik M., *O właściwy tryb postępowania w sprawach o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym*, PS 2010, nr 7–8.
- Włodyka S., *Pojęcie postępowania cywilnego i jego rodzaje* [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Wrocław 1974.
- Zieliński A., *Uprzywilejowanie niektórych rodzajów roszczeń w postępowaniu cywilnym* [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985.

Streszczenie

Piotr Rylski

Jednolitość czy dywersyfikacja postępowania cywilnego?

Celem autora artykułu jest przedstawienie zagadnienia unifikacji i dywersyfikacji postępowania cywilnego. Autor wskazuje na przyczyny dywersyfikacji postępowania cywilnego oraz sposoby, w jakich do tego dochodzi. Przedstawia także rolę postępowania nieprocesowego w dywersyfikacji postępowania cywilnego, a także poszczególne postępowania procesowe odrębne utworzone ze względu na zróżnicowane kryteria (podmiotowe, przedmiotowe i inne). Omawiane zagadnienia są prezentowane na tle prawno-porównawczym. Przedstawiono, jak sytuacja dywersyfikacji postępowania cywilnego wygląda w niektórych państwach europejskich, ale także w USA i Brazylii. W konkluzji podkreślono, że postępowania odrębne muszą pozostać wyjątkiem od podstawowych zasad procesowych, a sprawy cywilne powinny być w miarę możliwości rozpoznawane według jednolitych regulacji procesowych.

Słowa kluczowe: postępowanie cywilne; postępowania odrębne; jednolitość; kodeks postępowania cywilnego; postępowanie nieprocesowe.

Summary

Piotr Rylski

Uniformity or Diversification of Civil Procedure?

The aim of the article is to present the issue of unification and diversification of civil proceedings. The Author points out the reasons for the diversification of civil proceedings and the ways in which it is done. He also presents the role of non-contentious proceedings in the diversification of civil proceedings, as well as individual contentious proceedings created separately due to various criteria (subjective, objective and others). The issues discussed are presented on a broad comparative legal basis. It is presented how the situation of diversification of civil proceedings look like in some European countries, but also in the USA and Brazil. In conclusion, it was emphasized that separate proceedings must remain an exception to basic procedural rules and that civil cases should as far as possible be heard according to uniform procedural regulations.

Keywords: civil procedure; separate proceedings; uniformity; code of civil procedure; non-contentious procedure.